

חבל נחלתו

ברור לי, וכי מדוע אם צריך לפשפש ולעיין יחשב הדבר כבורר, ס"ס החרק עומד בפני עצמו, ומאותו טעם השו"ע (סי' שטז ס"ט) והט"ז וא"ר בסי' רעה לא כתבו שמפלה את בגדיו מכינים בשבת אסור משום בורה. וק"ו כאן שעושה זאת בשטיפה.

סוף דבר איני חושב שהשוטף ירק בשבת ובשטיפתו מסיר ממנו את החרקים הדבוקים בו עובר באיסור בורה². ורק אם מסנן במסננת וכד' עובר באיסור בורה.

אותה יחד עם קצת מן העלה ולא יטלטל אותה בפני עצמה. חרקים קטנים הדבוקים בעלי החסה אסור להוציאם לבדם, כי הרי יש בהסרתם משום איסור ברירה, אלא חייב הוא להוציאם עם קצת מן העלה". ובהמשך אסר לשוטפם במי מלח או חומץ כי החרקים מתים מהשטיפה. ובסעיף הבא התיר להסיר כנימות כדין תולעת גדולה.

ובהערה שם הביא מדברי הגרש"א זצ"ל שדין תולעת גדולה כדין נוצה על הבגד. וחילוקו התם בין גדולה לקטנה לא

סימן ח

השתלת אברים לדיני שבת ויום טוב

ויו"ט מחמת שהדיבור אליו מוליד זרם חשמלי.

לענ"ד, יש לחלק בין מכשיר מושתל בגוף האדם לתקופה ארוכה (אפילו היא קצובה לשנה וכד' בגלל בלאי המכשיר או שהיא אינה קצובה כגון שהיא משמשת עד קלקולה), לבין תקופה קצרה. נ"ל שמכשיר מושתל שהופך לחלק אורגאני מהגוף ופעילותו היא חלק מפעילות הגוף, מתבטל לחלוטין לגוף. ובניגוד לפרוטזה שאינה חלק מהגוף אלא היא מורכבת על גבי הגוף – אבר מושתל מתבטל לגוף, ולא חלים עליו איסורי שבת ויו"ט. ההתבטלות היא חיצונית ופנימית. היינו חיצונית מחמת

פתיחה

בספרו באהלה של תורה (ח"ה סי' כח) מבאר הגר"י אריאל שאבר מושתל אינו כאבר אורגאני מן הגוף אלא דינו כדבר המחובר לגוף משמש לו אבל אין דינו כגוף עצמו. המקרה עליו דן מו"ר הרב אריאל הוא בהשתלת מנגנון באוזן המחקה את השמיעה ע"י שליחת אותות חשמליים למוח לתאים העוסקים בשמע. את האנרגיה להוצאת האותות מפיק המכשיר המושתל ע"י הקול המושמע לאוזן, הוא ממיר אותו מגלי קול לאות חשמלי ומשלחו למוח. והגר"י אריאל דן האם מותר לדבר אל אדם כזה בשבת

2. הערת הגר"י אריאל רב העיר רמת-גן: ר' סימן שיט ס"ח וביה"ל שם. תשובת המחבר: לא מצאתי שם, ובביאור הלכה לסי' שיט ס"ד ד"ה 'יין מגתו' אסר לסנן יין שהתליע אולם מחמת שהתולעים עוברים בנקבים ולא מצד דיני בורה.

חבל נחלתו

לעירו דם או כל השתלת אבר נברא ע"י הקב"ה והוא הופך להיות חלק מהמושתל.

ב. השתלת אבר מלאכותי

כפי שהגר"י אריאל תיאר קיימת היום השתלת אוזן פנימית בתוך האוזן. שמקור האנרגיה להפעלתה היא גלי הקול. וכן ישנה השתלת קוצבי לב (חלקם היו מוצאים בניתוח מחולים שמתו ע"י שר"ת ציץ אליעזר חי"ד סי' פג, כיום מחליפים אותם כל מספר שנים). כמו"כ מושתלים שיניים מלאכותיות, שסתומי לב, צינוריות למניעת הצרת עורקים, מפרקים מלאכותיים ועוד. רוב השתלים למיניהם הם שתלים קבועים בגוף האדם. ויש להם עדיפות על אברים שנטלו מאנשים בכך שאינם נדחים בגלל התאמת רקמות וכד'.

כל האיברים או חלקי האיברים הללו נראה שמקבלים את דין הגוף לכל דבר. לדוגמא: לגבי טבילת נדה עם שיניים מושתלות² אין מי שסובר שהן חציצה ואע"פ שלגבי סתימות זמניות וכד' השאלה קיימת, הרי באברים מושתלים וכש"כ אלו שבתוך הגוף ואין יכולת

היותו חלק מהגוף דיניו כדיני הגוף לטומאה וטהרה לאיסורי שבת של הוצאה וטלטול וכד'. ופנימית לגבי מלאכות שבת הנעשות באבר או בחלק מהאבר המושתל¹.

נושא זה הוא חדש וקשה להביא לו ראיות ממקורות קודמים.

א. השתלת אבר מן החי

הכליות בגוף האדם מנקות את הדם מחומרים רעילים. הסינון נעשה דרך נקבוביות דקות ובגלל מטען חשמלי (שלילי) של המסננים. הפעילות הזאת נעשית בכל רגע ורגע בכל אדם בריא. אדם שהשתילו בו כליה מאדם אחר והוא נושא אותה וגופו חי על ידה כאחד האדם נראה שאין הבדל הלכתי בינו לבין כל אדם אחר בשיון האבר לגופו.

ה"ה לאדם שלא ראה בגלל פגיעה בקרנית העין ועבר השתלת קרנית נראה שהקרנית המושתלת הפכה חלק מגופו. ואע"פ שיש שכתבו שאין לקבל השתלת קרנית מנכרי (שו"ת ישכיל עבדי סי' כו אות ו) נראה שדבריו אינם עומדים ביחס למציאות והדבר מותר ואף מצוה. וה"ה

1. באוזן פנימית-מלאכותית אותה מתאר הגר"י אריאל ישנו חיקוי מוצלח של דרכי השמיעה באוזן. וכשם שבאדם בריא האוזן הפנימית מקבלת גלי קול ומוציאה אותות חשמליים ה"ה באוזן המלאכותית ולכן ההתבטלות לגוף נראית לענ"ד טבעית הרבה יותר ממכשיר מלאכותי שאינו מחקה את הגוף. וכן לגבי לב מלאכותי המושתל בגוף.

2. הערת הגר"א נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: אף שאינם חציצה בטבילה משום דאינו מקפיד, עדיין צ"ע לגבי הוצאה בשבת. האם כשיוציא אותו כאבר מן החי, או מן המת? תשובת המחבר: לגבי הוצאה בשבת ודאי שתלים מלאכותיים (שלא מאברי אדם אחר) הם מגוף האדם ואין בהם איסור הוצאה כפסיקת המהרש"ם. לגבי טומאה צריך דיון מיוחד. ונלענ"ד ששתלים פנימיים מן המת אע"פ שטמאו עם חיבורם לגוף, מיטהרים עם הזאה וטבילה על הגוף. ולגבי דיני חבלות נראה פשוט שהשובר פרוטזה אינו כקוטע ידו או רגלו.

להוציאם, לית מאן דפליג שאינם חציצה. ונראה שה"ה לגבי טלטול בשבת או איסור הוצאה באברים שהושתלו אין בהם איסור הוצאה (וכ"פ המהרש"ם ח"ב סי' ה לגבי עין מלאכותית³) ואין בהם מוקצה. מכיון שהמושתל אינו יכול להוציאם או לפעול על תפקודם, לחזק או להחליש נראה לומר שהם לגמרי בטלו לגוף.

לדוגמא, שיניים מלאכותיות שהושתלו בפה בטלו לגמרי לגוף, אף אם האדם טוחן בכח שריריו ע"י שיניו המושתלות גזר ואגוזים דק דק, או סוחט ענבים או פרי הרי הם לגמרי כגופו ולא ככלי שהוא שהוא מחזיק בידו כגון עלי הכותש ומרסק במכתש האסור כמובן בשבת.

בע"ה אם יצליחו לפתח מכונת דיאליזה המושתלת בגוף החולה ומנקה את דמו מחומרים מזיקים ופסולת ומפרישה אותם לתוך אברי הפרשה של האדם נראה שאע"פ שנעשה תהליך ברירה האסור מן התורה בשבת, כיון שהתהליך נעשה בתוך גופו ללא פעולה מצדו וללא שליטה שלו עליו אדם כזה יהא מותר לשאת זאת בתוכו אף בשבת (ולא משום פיקו"ג).

ונראה שכן הדין לגבי אברים או מכשירים אחרים שיושתלו בגוף האדם⁴.

הגר"י אריאל הקשה שודאי אין להניח תפילין על פרוטזה של יד. ונלענ"ד שאין בכך ראייה כנגד הסברות המובאות לעיל. פרוטזה היא אבר חיצוני שמדמה את היד אבל אינו מקיף בתפקודיו יד טבעית על כל המשתמע מכך בתחושה ופעולה. אף אפשר לנתקה מהגוף. אבל אבר שהוא מושתל בתוך הגוף ולא ניתן לנתקו ומדמה את פעולות הגוף יש מקום רב לומר שאינו כגוף זר המחובר לגוף כעין בגד או תכשיט אלא חלק מהגוף.

נ"ל שהכל יודו שאם הושתל חלק מלאכותי בפני האדם כגון אף או שיניים או עור חלקים אלו קבלו את דין האדם ומותר לו לצאת בהם לרה"ר ולהוציאם מרה"ר לרה"י.

ויותר מזה, קראתי שלפצוע ממלחמת לבנון האחרונה, התאימו יד תותבת המכילה מחשב אשר קולט את האותות העצביים והוא מסוגל ע"י היד התותבת להחזיק כוס ולשתות ממנה, ומן הסתם ככל שהדבר יתפתח היא תמלא את רוב הפונקציות של חוש המישוש, ואולי יצליחו לגרום לתחושות חום וקור וכד'. נראה שיד כזו שהיא מחוברת כל זמן שאין בה קלקול אף שהיא חיצונית מותר

3. עין מלאכותית אינה מסוגלת ל'ראות' ולא לדמות ראייה. היא בסה"כ מכשיר לנוי בצורה חיצונית של עין טבעית. ואין היא מכלל הנושא שאנו עסוקים בו.
4. נראה לענ"ד שכשם שאם השתילו אבר מנכרי בישראל, אבר זה אינו צריך גיור ולא טבילה, ואם התורם כהן אין זה משנה כלל למקבל האבר ה"ה לגבי אבר מלאכותי. ואפילו מתקיימת בו פעילות שמחוץ לגוף היתה נאסרת כגון ברירה או הולדה וכד'.

חבל נחלתו

פ"ב מ"ג): "הרי הדבר ברור לפי שכלי מתכות פשוטיהן ומקבליהן שמאין. אבל כאשר תשמע שאומר טהורין הרי זה לאחת משלש סבות: ...אבל אם היה טפל כגון שתאמר אונקלי של כותל או כסוי כלי פלוני, הרי זה אינו מתטמא אלא אם כן היה כלי שאין אנו צריכין לזהותו בזולתו ואנו עושין כן לתוספת בירור. או שהיה מורכב על כלי שאינו מקבל טומאה כמו שאמר **כל המחובר לטהור טהור**".

וכן הביא בשיטה מקובצת (בבא קמא צב ע"ב): "המחובר לטהור טהור ואם חיבר חתיכה של עץ בתוך כלי אבן שאינו מקבל טומאה ונגעה טומאה באותה חתיכה של עץ הרי זו טהורה דהמחובר לטהור טהור דהוי כדאמרין דיקלא בישא גבי קינא דסרכי. גאון ד"ל".

דוגמא נוספת לחיבור המטהר הוא בהרכבת ילדה (נטיעה פחות מג' שנים בשני ערלה) לזקנה (אילן יותר מג' שנים) כשהכלל הוא שהרוכב לאחר שהתאחה קיבל את דין הכנה ובטל ממנו דין הערלה שלו. כדברי הגמרא בסוטה (מג ע"ב): "והאמר רבי אבהו: ילדה שסיבכה בזקינה – בטלה ילדה בזקינה ואין בה דין ערלה!". ורק פירות שהיו על הילדה כבר בשעת הרכבה לא הותרו אפילו הוסיפו.

וכן ניתן ללמוד מבן פקועה ששחיטת אמו מטהרתו אע"פ שאם הוציא אבר אותו אבר לא הותר בשחיטת אמו כדברי הטור (יו"ד הל' שחיטה סי' יג): "השוחט בהמה ומצא בה עובר בין אם הוא בן

לו לצאת בה בשבת והיא ודאי תחשב לא פחות ממלבוש ותכשיט שמותר לצאת בהם⁵.

ג. ראיות שאבר שאינו אורגאני מקבל את דין הגוף

נראה להביא ראיה מדיני טומאה וטהרה שכהן אסור להיטמא לאבר מן החי שחסר בו בשר ואין בו כדי להעלות ארוכה אם היה מחובר (יו"ד סי' שסט ס"א). ופסק בשו"ת ציץ אליעזר (חכ"א סי' לא) לגבי אצבע שניתקה ושוב חיברה: "לשאלתו הנוספת, מה יהא הדין לענין טומאה לכהן מצד אבר מן החי היות והאצבע היה בתלוש שעה אחת?".

"תשובתי היא, דמכיון דחוזר לחיותו, איננו מטמא יותר, וגמ' מפורשת היא בנדה ד' ע"ב, דשאלו בן השונמית מהו שיטמא. והשיב: מת מטמא ואין חי מטמא, יעו"ש ברש"י. ויעוין מה שכתבתי אריכות דברים בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סימן צ' וחלק י"ד סימן ע"ח בנוגע גם כשהוא בתלוש אם מטמא יעו"ש. אבל בשעה שחוזר לחייו לית מאן דפליג דתו איננו מטמא".

ואמנם אין בתשובה זו ראיה ברורה שכן המדובר באבר מן החי שחזרו וחברוהו ולכן בטלה טומאתו. ובכ"ז יש כאן מקצת ראיה, אף לגבי אבר מלאכותי, שאף הוא הופך להיות לחלק מחיותו של החולה.

וכן כתב בפירוש המשנה לרמב"ם (כלים

5. הערת רה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה - ירושלים: מלבוש ותכשיט מותר לצאת בהם אבל אינם נחשבים כאבריו.

שנכנס בה הבכור שהרי פטר רחם או לא נפטרה עד שיפטור רחמה ולדה". אמנם במקרה זה הרחם השני לא גידל את העובר החדש כלל ולכן אין להחשיבו כפטר רחם של השני. ובימינו באם פונדקאית השאלה רלוונטית. אע"פ שתוספות (כתובות ד ע"ב ד"ה עד) כתב ששאלה זו לא תבוא לעולם כלל. וכך כתב המאירי: "הדביק לפתחה של זו היולדת פתח של בהמה אחרת שלא ילדה מעולם והוציא מזו והכניס לזו ויצא מזו השניה הרי ספק אם נפקעה השניה מתורת פטר רחם אם לאו".

מסקנה

נראה לענ"ד שענין זה ככל שיהא נפוץ צריך עיון מחדש, האם אברים מלאכותיים שהשתלו יחשבו כאבר בריא לגבי דינים מסויימים.⁶

שמונה או בן תשעה בין חי בין מת מותר ואין טעון שחיטה וחלבו מותר ודמו אסור. וה"מ דבן תשעה חי אין טעון שחיטה שלא הפריס ע"ג קרקע...".

וכן לגבי עובר ירך אמו, לכו"ע לדין הוצאה בשבת ולא מצאנו שאשה שעובר ברחמה אסור לה להוציאו לרה"ר וכד'. נראה על כן שאבר או חלק מלאכותי כיון שנזרקה בו חיות האדם בו הושתל – מקבל האבר המלאכותי את דיני האדם לגמרי.

ומצאנו במסכת חולין (ע ע"א) ששאלה הגמרא: "הדביק שני רחמים, ויצא מזה ונכנס לזה, מהו? דידיה פטר, דלאו דידיה לא פטר, או דלמא דלאו דידיה נמי פטר? תיקו".

והשאלה מתפרשת האם הרחם השני נפטר ג"כ ביציאת העובר ממנו. וכן פרשה הרמב"ם (הל' בכורות פ"ד הי"ח): "הדביק שני רחמים זה לזה ויצא מזה ונכנס לזה הרי זה ספק אם נפטרה מן הבכורה הבהמה

6. הערת הרה"ג יעקב אריאל רב העיר רמת-גן: אני מצטרף להערותיו של הגר"א נבנצל שליט"א. באות ג' מובאות ראיות לכך שאבר מלאכותי הופך להיות חלק מהגוף, כל הדוגמאות עוסקות בחיבור אורגאני, האצבע הכרותה הופכת להיות אורגן כחלק מהגוף כולו. מחזור הדם כולל בתוכו גם את אבר הכרות שהתחבר מחדש, וכן ילדה שסיבכה בזקנה ועובר במעי אמו. אולם אבר מלאכותי נשאר מלאכותי ואינו מתחבר אורגאנית לאורגאניזם הכללי, אלא רק מתפקד בדומה לאבר טבעי.

אכן ראויה שאלה זו להתלבן ע"י גדולי הדור.

הוספת המחבר: אבר מלאכותי שהוטמע בגוף האדם (אוזן מלאכותית, עין מלאכותית) ומתפקד כאבר בריא בדרך פעולה שונה מהאבר הטבעי, כאשר הוא בגוף יחשב כגוף בעיקר בדינים אשר עניינם התוצאה, כגון: שומע שופר באוזן פנימית מלאכותית יחשב כשומע תק"ש, ואולי אף יוכל להוציא אחרים בתקיעותיו. וצריך לעיין מה דין מי שהחרישו מפני שלא סביר שישלם דמי כולו. ומצאתי שנשמת אברהם כרך ד (י"ד סי' שמיט, עמ' קסו) שהביא בשם הגר"א אונטרמן זצ"ל שקרנית העין הלקוחה מן המת והושתלה בחי פקע ממנה דין מת לענין טומאה ולענין הנאה מן המת. ולעומתו הביא דברי הגר"ש אלישיב שליט"א הסובר שלא פקע מן האיבר חיוב קבורה, ודברי הגר"ש אלישיב צ"ע, לענ"ד.